

Taskenspiller

Af OLE BALSLEV

SE godt på dette ord. De ser det næppe nogensinde igen. Medmindre De læser med i Deres børnebørns seriehefter. Det kom i det mindste bag på undertegnede at blive spurgt om dette ords betydning.

Vi har at gøre med et ord, der i sin oprindelse har betydet noget ganske præcist; men som efterhånden kun optræder i overført betydning, og nu er det på vej i skraldespanden, fordi ingen mere benytter det. Kun i visse faste udtryk som for eksempel »taskenspillertricks« vil man stadig kunne træffe det.

Ordet er af tysk oprindelse, og begge de to led er lette at gennemskue. »Tasche« betyder »lomme«, og de oprindelige taskenspillere optrådte med folderige gevandter med skjulte lommer, som de undervejs i forestillingen kunne lade ting forsvinde i, for så senere at hente dem frem på mirakuløs vis.

»Spielen« betyder »lege, spille«, og en »Spieler« er en person, der som gøgler optræder på markeder. Disse gøglere kunne med en overraskende færdighed lade ting forsvinde og dukke op igen, især når de havde øvet sig på deres kunster og lod dem foregå i et vist tempo, ledsaget af distraherende talefærdighed.

Måske får ordet »taskenspiller« alligevel en renaissance, men nu med en ny betydning i retning af »bedrager, svindler«. Den oprindelige taskenspiller kunne jo med største lethed få forskellige ting til at forsvinde i sine mange lommer, for så – vel at mærke – at lade dem dukke op igen, når tilskuerne mindst ventede det.

De seneste måneders mange svindelnumre har ofte været præget af, at de forsvundne penge ikke er dukket op igen. Hverken den ene eller den anden af de mange svindlere har, når det kom til stykket, kunnet fremvise de skjulte lommer med millioner eller sågar milliarder. De har spillet på andre menneskers godtroenhed, og har uden at have de oprindelige taskenspillers overraskende pointe i baghånden kunnet svindle sig til visse ganske store fordele.

I næste uge vil vi se nærmere på ordet »gøgl«, som fortjener sin egen rubrik.

Kommentarer og spørgsmål til denne rubrik bedes sendt til: olebalslev@mail.dk

Omvendt. Vi betragter vi det som dårlig videnskab at tillægge dyr menneskelige egenskaber, fordi man derved afslører, at man betragter mennesket som centrum for alt her i verden. Men er det ikke snarere udtryk for det stik modsatte? spørger den amerikanske filosof Maxine Sheets-Johnstone.

Det kommer fra kroppen

FOTO: BODEN/LEDINGHAM

Nej, fluer er for dumme til at nyde vores irritation, når de spankulerer rundt på næsen. Men det bør ikke få os mennesker til at fornægte den kropsforankrede natur, vi har til fælles med dyr.

Af **JESPER HOFFMEYER**
Cand.scient., dr.phil.
Biologisk Institut
Københavns Universitet

I 1903 berettede en vis hr. Henschel om, hvordan en ung kanarieugl havde lært sig at kopiere *God save the King* fra en dompap, som havde lært melodien af mennesker. Undertiden forlængede dompappen imidlertid et bestemt interval i melodien, som om den havde afbrudt sangen, og når det skete, brød kanarieuglen straks ind og afsluttede melodien på korrekt vis.

Jeg tror de fleste fra sig selv vil genkende kanarieuglens trang til at rette op på dompappens »sjusk«. Ufuldendte sløjfer er irriterende, hvad enten de er musikalske eller verbale. Men er det muligt, at kanarieugle også har det sådan?

Spørgsmålet bringer os ind i et konfliktfyldt område, for er der noget, der er ringeagtet i videnskab, så er det *antropomorfisme*, tilbøjeligheden til at forklare ikke-menneskelige forhold, som om de var af menneskelig art. Ordret oversat fra de græske rødder betyder antropomorf menneskeformet, og trods vore højst menneskelige tilskyndelser til at bande over fluers plage eller over regnvej, så er det ikke god videnskab at tilskrive fluerne eller skyerne ondsksfulde motiver. Skyer ved ikke selv, at de regner, og fluer er for dumme til at nyde vores irritation, når de spankulerer rundt på næsen.

Her i sommer, da jeg til ferien havde medbragt den amerikanske filosof Maxine Sheets-Johnstones kloge bog med titlen *The Corporeal Turn*, gik det op for mig, at antropomorfisme ikke alene er noget ganske andet end det sprogligt beslægtede begreb antropocentrisme – det er i en vis forstand nærmest det modsatte. Antropocentrisme henviser til den »fejl« at sætte mennesket i centrum i sin forståelse af verden. Om dette nødvendigvis er en fejl er selvfølgelig diskutabelt, for ingen kan vel berejde os, at vi synes, at mennesker er ulige mere interessante end verdens andre fænomener. Men i betragtning af hvor kort tid der har været mennesker på Jorden, er det unægtelig temmelig skævvredent at anskue den hele verden ud fra menneskets ek-

sistens i den. Og Sheets-Johnstones fine pointe er, at tabuet mod antropomorfisme afslører en antropocentrisme, der stadig – 150 år efter Darwin – behersker filosofi og videnskab. Netop fordi mennesket ses som en helt speciel og enestående forekomst i naturens verden, bliver påstande om menneskelighed i naturen betragtet som mistænkelige eller endog uvederhæftige.

HELT åbenlys er antropocentrismen i de videnskabelige forsøg på at modellere menneskelige kognitive kompetencer på computere, hvis udregninger ifølge sagens natur aldrig bliver forstyrret af hormonelle styrtebade eller af seksuelle fantasier. En typisk repræsentant for denne tankestil er filosofens ukårede alfa-han, Daniel Dennett. Med afsæt i den østrigske filosof Ludwig Wittgensteins berømte dictum om, at »hvis en løve kunne tale, ville vi ikke kunne forstå den,« anfører Dennett, at løven troligen »har meget mindre at sige om sit liv, end hvad vi selv vil kunne sige ud fra vore observationer.« Den mulighed, at løven skulle have erkendelser, som vi ikke også kunne have, fordi de er forankret i et liv med en løves krop og ikke et menneskes krop, er åbenbart ikke til stede hos Dennett. Og når det er tilfældet, skyldes det vel sagtens, at tænkning for ham ikke er kropsligt forankret, men er et anliggende alene for det computationelle grej i hjernen.

Kulturens ubevidste antropocentrisme kommer måske mest tydeligt til udtryk i opfattelsen af den Darwinske revolution. Konsekvensen af denne revolution beskrives altid som en »naturalisering« af mennesket, der gør det muligt at forklare mennesket naturvidenskabeligt. Men man kunne lige så vel drage den omvendte konklusion, nemlig at naturen nu må forstås som menneskelignende; den udlægning er jeg bare aldrig stødt på. Det chokerende ved Darwin var aldrig, at naturen altså var menneskelig, men altid kun at mennesket er et naturvæsen. Dette til trods vedbliver meget filosofi med at se bort fra den oplagte konsekvens, at menneskenes erkendelse i bund og grund er kropsligt forankret og må forstås som sådan: Det er kroppen, der tænker – hjerner kan ikke selv tænke. Men jeg ved det: Antropomorfisme er farlige, fordi de synes at krænke kravet om, at forskere bør stræbe efter at være fuldstændig objektive og uhildede iagttagere af natu-

ren. Vi læser menneskelighed ind i fænomenerne, fordi vi er menneskelige, ikke fordi fænomenerne er det. Og der er god grund til at tage sig i agt for den slags »projektioner« af vore egne fordomme på naturen.

Sagen er bare, at mens vi ser denne fare i øjnene, så overser vi konsekvent den modsatte fare, det Sheets-Johnstone kalder »omvendt antropomorfisme«: Hvorfor bliver antropocentrister, der privilegerer mennesker ved konsekvent at se bort fra menneskelige træk ved naturen, ikke skoset for ikke at leve op til kravet om »at være fuldstændig objektive og uhildede iagttagere af naturen,« spørger hun. Denne »læsen det menneskelige bort fra naturen« – altså omvendt antropomorfisme – indebærer jo, at mennesker gøres til helt særlige skabninger: »Mennesket er i sandhed altings mål i en sådan verden.«

DEN paradoksale konsekvens af denne antropocentrisme er, at menneskets afstamning bliver sært uorganisk. Den menneskelige krop, vor dyriske arv, kan ikke i dette scenario forklare fremkomsten af menneskets »ophøjede« kognitive evner, for kroppen er jo netop ikke særlig forskellig fra dyrenes. Altså bliver menneskets åndelige evner et rent hjerneanliggende, som vi så det hos Dennett. Og dermed er banen åbnet for den evolutionære psykologis spekulative scenarier, der vil udlede vore egenskaber ud fra spilteoretiske analyser af, hvad der har kunnet betale sig at gøre for vore fjerne forfædre, men som ikke inddrager analyser af den kropslige basis for de postulerede nedarvede tilbøjeligheder i vor natur. Hvad skulle den med dem, når det hele nu foregår i hjernen?

At menneskets mentale liv er uløseligt forbundet med det kropslige liv er dog blevet mere og mere klart i løbet af de seneste par tiår. Og vi må indse, at en vis forsigtig antropomorfisme ikke blot er tilladelig, men ligefrem nødvendig. Det kan godt være, kanarieugle ikke ligner os den mindste tøddel i emotionel henseende, men det er værd at undersøge sagen. Det såkaldt åndelige talent er ikke dumpet ned fra himlen, det har rødder i liv og kroppe, som var her længe før os.

Maxine Sheets-Johnstone: *The Corporeal Turn. An Interdisciplinary Reader.* Imprint-Academic.com, Exeter, UK 2009.